

МУЗЕЈ НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ – ОСНОВЕ, ЦИЉЕВИ, ИНТЕГРАЦИЈА У ЛОКАЛНУ ЕКОНОМИЈУ

ДУШКО КУЗОВИЋ*

С а ж е т а к. – Рад анализира могућности економске интеграције Музеја са локалном привредом краја у коме је планирана његова градња. Народно градитељство је важан део културног наслеђа. Тренутно, као најадекватнији начин очувања архитектонске баштине практикује се формирање Музеја. Музеј народног градитељства западне Србије који се предлаже треба да формирају централни део и четири подцелине. Централни део се састоји од четири окућнице које репрезентују сеоска домаћинства јужних падина Повлена, села из слива реке Дрине, села из слива река Скрапежа и Лужнице и села из Ваљевске Колубаре и Подгорине. Издвојене целине су организоване у четири групе: воденице на равничарским рекама, воденице поточаре, чобански станови и група са специфичним облицима објеката.

Кључне речи: традиционална архитектура Србије, народно градитељство западне Србије, традиционална кућа Србије, Музеј народног градитељства западне Србије

УВОД

Традиционална архитектура западне Србије је ризница докумената о градитељској прошлости, о начину породичног живота и привређивања, културног развоја, техничких решења коришћених у пракси, технолошког развоја, примењених налаза, културне размене, итд. Међутим, до данас преостали примери народног градитељства свакодневно нестају чије очување мора бити императив наше заједнице.

Објекти планирани за Музеј народног градитељства западне Србије налазе се у сеоским домаћинствима и мали број тренутно има јасну и важну функцију. О објектима се власници мало брину јер услед низа

---

* College of Engineering, Department of Architecture Engineering, Dhofar University, Salalah, Sultanate of Oman;
dkuzovic@gmail.com

проблема у друштву и економији једва одржавају своје газдинство. На објектима су најчешће оштећени кровови па дрво, од којих су претежно начињени објекти, изложено влаги интензивно пропада.

Стога је потребно, предузети све мере које смо као одговорна заједница обавезни (не само које смо у могућности) на заштити преосталих објеката народног градитељства. Посебно је важно сачувати објекте јер садрже документе о техникама производње грађевинског материјала, начину изградње и занатским техникама градње.

Имајући у виду проблеме који се јављају уколико је потребно сачувати објекте на лицу места и посебно, како је тешко организовати презентацију усамљених појединачних објеката потребно је карактеристичне примерке прикупити на једну или више локација поштујући научна начела. На основу тога је начињен предлог којим се предвиђа формирање музејске целине састављене од одређеног броја окућница које илуструју зоне са карактеристичним начинима изградње и обликовања објеката а њихово премештање, одржавање и презентацију објеката треба организовати по савременим музејским начелима. Документација која је основ за израду предлога Музеја је прикупљена током истраживања на терену и архивима спроведеним од 1994. до 2000. године.

Циљ рада је презентација Музеја народног градитељства западне Србије као и његова интеграција у ужу и ширу околину у којој је планиран. Резултати рада треба да помогну у бољем разумевању односа Музејске целине и економије околине, могућностима узајамне сарадње на промовисању и Музеја и економије, потреба локалне заједнице и потреба Музеја, итд.

ДОКУМЕНТАЦИЈА

Простор северног дела Ужичке Црне Горе и Соколске нахије је обрађен у другој половини 19. века у радовима Стојана Обрадовића (Обрадовић, 1858), Феликс Каница (Каниц, 1985), а почетком 20. века у радовима Љубе Павловића (Павловић, 1930; Павловић, 1925), Јована Цвијића (Цвијић, 1966) и Драгише Пантелића (Пантелић, 1936).

Половином 20. века истраживања и публикације начинили су Бранислав Којић (Којић, 1941; Којић, 1949), Александар Дероко (Дероко, 1964; Дероко, 1968), Јован Крунић (Крунић, 1983), Ранко Финдрик (Финдрик, 1995; Финдрик, 1998), Божидар Крстановић (Крстановић, 2000), Благота Пешић (Пешић, 1988; Пешић, 1991), итд.

Народно градитељство на простору Босне и Херцеговине, која је веома блиска простору западне Србије, обрађивали су Милан Карановић

(Карановић, 1927, 207–217), Мухамед Кадић (Кадић, 1967), Шпиро Солдо (Солдо, 1932) и Хамдија Крешевљаковић (Крешевљаковић, 1957).

Основни материјал за рад је грађа која је прикупљена на терену током 1996–2000. године и публикована у домаћој и страниј научној штампи о основама традиционалне архитектуре (Кузовић, 1996/1997, стр. 365–380 + 14 табли; 589–595; Кузовић, 1996) окућници (Кузовић, 2014, 495–500), кућама (Кузовић, 2013а, 85–121; Кузовић, Д., Крсмановић, Ж., 2013), вајатима (Кузовић, 2016, 961–982), магазиама (Кузовић, 2013б, 121–149), амбарима (Кузовић, 2012в, 108–117), кошевима за кукуруз (Кузовић, 2013в, 83–99), летњим становима (Кузовић, Стојнић, 2015а, 129–156), воденицама и ваљарицама (Кузовић, Стојнић, 2015б, 773–801), конструктивним решењима (Кузовић, 2012а, 193–213; Кузовић, 2012б), елементима естетике и филозофије (Кузовић, Стојнић, 2013; Кузовић, Стојнић, 2014) и заштити вернакуларне архитектонске баштине (Кузовић, 2013г, 43–46; Кузовић, 2015, 119–129; Кузовић, 2015, 238–249).

Коцепт организације Музеја

Централна поставка Окућница села са планине Повлен Окућница села из средњег тока реке Дрине Окућница села из долине река Скрапеж и Лужница Окућница села из Ваљевске Колубаре и Подгорине			
Целина 1 Летњи станови	Целина 2 Воденице	Целина 3 Специфична решења објеката	Целина 4 Привредни објекти и стари занати

ПРОСТОР, ОСНОВЕ И ЦИЉЕВИ МУЗЕЈА

Музеј репрезентује Народно градитељство Западне Србије. Простор је дефинисан са југа рекама Ђетиња и Западна Морава, са истока линијом Обреновац, Аранђеловац, Горњи Милановац, са севера реком Савом а са запада реком Дрином.

Локација Музеја пожељно је да буде у економском и популационом тежишту простора који репрезентује и да има квалитетан саобраћајни приступ.

За формирање карактеристичних окућница у оквиру Музеја планирано је, из постојећих окућница, преместити објекте. Предност једне локације на којој се чувају и презентују објекти (Музеј) је у адекватном надзору и

једноставном начину презентације. Објекти који су планирани за Музеј изгубили су функцију и пажња о њима је пала испод потребног нивоа.¹

Приликом премештања објеката на нову локацију неопходно је обезбедити поправку и заштиту дрвених елемената. Нови дрвени елементи, који морају да се замене треба да задовоље геометрију форме, врсту дрвеног материјала и површинску фактуру која настаје као резултат ручне обраде дрвета и коришћења адекватних алата.

Простор насељава становништво досељено са простора Црне Горе и Босне и Херцеговине у другој половини 18. и током целог 19. века. Повећана безбедност у држави је усмерила становништво на постепено посвећивање ратарству. Приноси од житарица су се с временом повећали што је допринело појави нових објеката на окућници (чардака, амбара и магаза). Други велики подстицај развоју архитектуре је дало гајење шљиве (произвела појаву качара, пивница и сушара за шљиву). На овај начин, у специфичним околностима, формирала се окућница са објектима који су главни стваралац визуелног изгледа културног пејзажа села Западне Србије. Грађевински фонд, заједно са природом, је створио културни пејзаж по коме се препознајемо у свету.

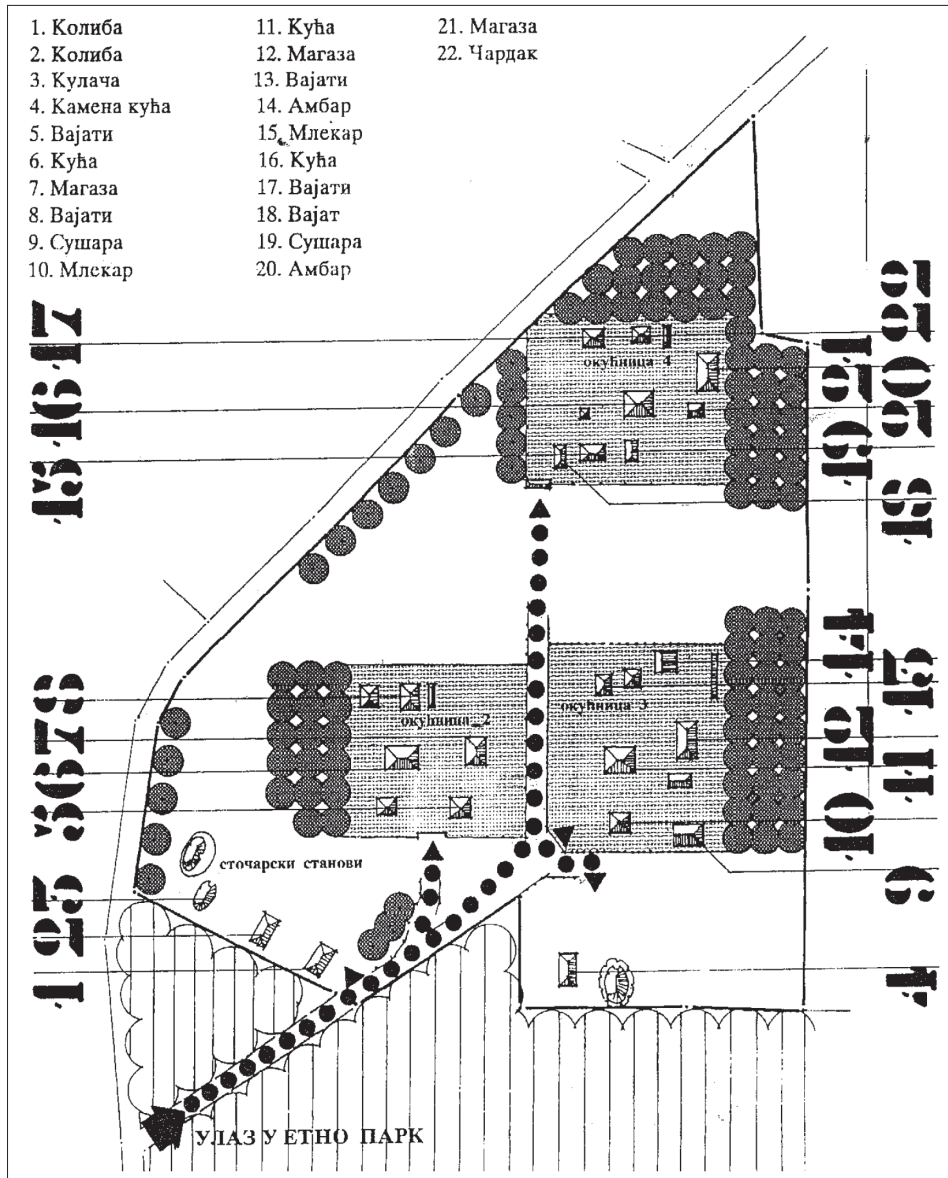
Изградња и формирање Музеја треба да буде засновано на научним постулатима:

- а) Музеј је сачињен на основну претходно спроведених научних истраживања простора који ће представљати,
- б) објекти треба да представљају карактеристичне фазе у развоју народног градитељства или занимљиве примерке корисне за сагледавање развоја архитектуре подручја,
- в) пресељење објеката на нову локацију треба да буде изведено стручно,
- г) заштита свих елемената објеката треба да буде изведена у складу са савременим захтевима,
- д) замена елемената зграде новим треба да буде минимална, од адекватног материјала са очуваном површинском фактуром елемената.

При свим активностима мора се имати у виду да је објекат у оквиру Музеја специфична форма музејског експоната, односно документ, који тражи однос стручних служби као и према другим видовима наслеђа.

Основни циљ Музеја је да се сачувају и презентују објекти народног градитељства простора западне Србије. Могуће је да се у оквир музеја

¹ Процесу пропадања допринели су ратови и економска криза која, посматрајући село, траје више од 20 година. У том смислу по први пут у историји су објекти који немају функцију огревно дрво! То се до скоро на селу раније није могло помислити. Досадашња пракса је била да се објекти поправљају или измештају.

Сл. 1. Положај централне поставке, поставке са групама воденица, летњег чобанског стана, пешачких стаза и групација објеката у појединим засецима

укључе појединачни објекти који се презентују и чувају ван централне поставке Музеја у оквиру сеоских окућница.

Дрући циљ Музеја је да настави са проучавањем архитектонске културе становника простора који представља узимајући у обзир све специфичности и карактеристике простора.

Трећи циљ Музеја је сачувати традиционалне начине производње грађевинских материјала, организације изградње објекта и градитељских техника. Стога је потребно имати адекватне просторе у којима ће се радити како на истраживању тако и на едукацији младих.

Презентација треба да се заснива на промишљеном и артикулисаном вођењу посетилаца кроз музеј или кроз тематски усмерене презентације. Поред посете на лицу места могуће су виртуелне посете кроз електронску презентацију музеја или кроз штампане и/или електронске публикације.

ОСОБИНЕ ЛОКАЦИЈЕ, САОБРАЋАЈНА ПОВЕЗАНОСТ И ЕКОНОМСКА ИНТЕГРАЦИЈА

Локација музеја се налази у простору централног дела западне Србије. Најближи већи градови су Шабац (40 км), Обреновац (25 км) и Ваљево (30 км). Од Београда локација је удаљена око 65 км. Од Бајине Баште, односно најближег моста на реци Дрини удаљена је 55 км, а од магистралног пута Београд–Чачак–Ужице око 70 км.

Саобраћајна повезаност

Саобраћајну повезаност Музеја је потребно остварити према четири важне саобраћајне руте: а) аутопут Шид–Београд (на северу), б) магистрала долином реке Дрине (Бајина Башта – Шабац (на западу), в) Ибарској магистрала (на истоку), г) магистралном путу Вишеград–Чачак (на југу).

Квалитет саобраћајница је од великог значаја: пут Ваљево–Пожега (М21) је магистрала са асфалтним застором ширине 7 м. Пут Ваљево–Ужице (Р213) је регионални пут асфалтиран ширине 7 м осим деонице дужине 5 км која је макадам припремљен за асфалтирање. Пут на релацији Маковиште–Рогачица је асфалтни ширине 5–7 м. Пут Маковиште–Косјерић је ширине 3 м до Косјерића где се прикључује на МП21. У погледу броја прикључака на саобраћајницу сви путеви су ранга Државни пут Првог реда и Државни пут Другог реда и прикључци на исте требало би да буду регулисани у складу са законском регулативом.

Музеј би се налазио на око 700 м н. в. тако да је разлика између локације музеја и Бајине Баште око 300 м, Ваљева око 400 м, Ужица око 300 м.

Интензитет саобраћаја на приступним саобраћајницама је потребно посматрати на два начина: постојећи и очекивани.

Очекивани број посетилица може се процењивати на основу броја посетилаца Музеја „Старо село“ у Сирогојну који износи око 50 000 посетилаца годишње са тенденцијом раста.

Генератори туристичке посете

Потенцијални генератори туристичких посета Музеју су јаке магистралне саобраћајнице, велики градови у непосредној околини и суседни региони.

У групи магистралних саобраћајница налазе се путеви Чачак–Ужице (М 5), затим преко пута Ваљево–Косјерић (М 21), и преко пута Лозница – Бајина Башта (М 19.1). Групи регионалних саобраћајница припада пут Ваљево – Бајина Башта (Р 111), Ваљево–Ужице који је изграђен само до Варде (Р 213) и пут Ужице – Косјерић – Бајина Башта (Р 263).

Највећи генератор туристичких посета очекује се да буде музејска поставка са објектима и кућним инвентаром. Јужно од планиране локације за Музеј налазе се две атрактивне туристичке дестинације: Музеј „Старо село“ у Сирогојну² и „Дрвенград“ у Мокрој Гори. Најближи планински туристички центар Музеју је центар Краљев сто и планина Дивчибаре.

Привредни потенцијали са којима је могуће остварити сарадњу налазе се у области планинског и здравственог туризма. У непосредној близини (али са јако лошим саобраћајним приступом је туристички центар планине Дивчибаре) у општини Ваљево. Преко Рогачице и Бајине Баште је удаљенији, али знатно саобраћајно приступачнији, планина Тара. Преко планине Јелове горе и Ужица може се остварити сарадња са важном туристичком целином Златибора. Једнако значајна целина је Дрвенград у Мокрој Гори који би повезивањем преко Кремана и Таре могао да буде у сарадњи са музејом Повлен.

Квалитети приступне саобраћајне мреже који се траже за ову врсту туриста су квалитет коловозног застора, ширина саобраћајнице, интензитет саобраћаја, висинска разлика између места искључења и циља путовања, број бочних прикључака на приступну саобраћајницу, квалитет пејзажа дуж приступне саобраћајнице итд. За меродавно возило треба усвојити аутобус према коме треба проверити геометрију саобраћајница.

Структура посетилаца су туристи који из околних или удаљених одређених долазе специјално ради посете Музеју и транзитни посетиоци.

² Удаљеност Музеја „Старо село“ у Сирогојну од магистралног пута Ужице – Нова Варош је око 36 км. Такође, посећеност туристичког центра Краљеве воде на Златибору утиче на посећеност Музеја у Сирогојну.

Транзитни посетиоци се очекују са Ибарске магистрале који би се искључивали са исте у Мионици и Ђелијама. Туристи који долазе из саобраћајнице која се протеже долином реке Дрине би се искључивали у Рогачици и преко Дебелог брда или Љубовије приступали Музеју.

КОНЦЕПЦИЈА, ОРГАНИЗАЦИЈА И КАРАКТЕРИСТИЧНЕ ЦЕЛИНЕ МУЗЕЈА

Централни комплекс Музеја требало би реализовати у три фазе. У првој фази реализује се централна поставка а у другој две издвојене тематске поставке. У трећој фази реализују се објекти у оквиру окућница дуж пешачких стаза које повезују централни комплекс и издвојене целине.

Музеј се састоји из централног комплекса и четири издвојене целине (две групе воденица, групе са чобанским становима и групе са специфичним архитектонским решењима објеката). Издвојене групе су међусобно удаљене до 3 км и повезане са уређеним и обележеним пешачким стазама. Планирано је да се у појединим засеоцима или локацијама, дуж пешачких стаза, групишу самостално или у оквиру сеоског домаћинства, појединачни објекти репрезентативне архитектуре који би били укључени у туристичку понуду сеоског домаћинства.

Сврха целина је двојака: да сачувају важне објекте који су документи архитектонске прошлости и/или да помогну развој туризма. Целине треба да дају препознатљив карактер културном пејзажу. Такође, њихова улога је да помогну стварању препознатљивог имена и лика локалних производа.

Разлагањем поставки Музеја на неколико засебних целина које су квалитетно и разумљиво повезане са централном поставком је потреба да се створи мрежа преко које се Музејска поставка привредно и културно интегрише у околину и повезује са локалном привредом.

Музеј може да понуди више облика и форми посета: туристима једнодневне (музеј), дводневне (музеј и једна до три засебне целине) или вишедневне посете (музеј, три целине и појединачни објекти по засеоцима). Циљ је да се целокупна понуда, Музеја и локалне привреде, не исцрпи у једној посети већ да се створи дијапазон погодан за један или више дана.

Целине повезују пешачке стазе које повезују туристичку понуду са планинарским или рекреативним турама.

Централна поставка

Централни комплекс се састоји од *четири окућнице* које репрезентују карактеристичне целине западне Србије са специфичним функционалним и архитектонским решењима:

- а) јужних падина Повлена,
- б) села из долине реке Дрине,
- в) села из долине реке Лужнице и Скрапежа и
- г) села простора Ваљевске Колубаре и Подгорине.

Сл. 2. Кућа, село Мионица

Сл. 3. Качара, село Субјел

Сл. 4. Магаза, село Годчево

Сл. 5. Вајат са скелетом и испуном „на унизу“ и „на шашовце“

Сл. 6. Кровињара (кулача) са планине Повлен

Сл. 7. Воденица поточара у селу Маковиште

- а) Окућница села на јужним падинама планине Повлен

Окућница илуструје развој домаћинства које се бавило искључиво сточарством до ратарства као претежне делатности. Од објеката који ће

бити изложени у овој окућници налазе се: *кућа без ћелице* (полубрвнара-получатмара), два *вајата* за смештај ожењених чланова заједнице, *маџа* покривена бибер црепом, *качара* покривена бибер црепом, *кош за кукуруз* са два удвојена вертикална појаса, *амбар* покривен шиндром, *сушара за шљиве, фуруне и шћале*. Окућница је ограђена оградом од цепаних „врљика“ повезаних са преплетом.

б) *Окућница из села у долини реке Дрине*

Окућница се састоји од: *куће*, два *вајата*, *маџе*, *качаре*, *амбара*, *коша за кукуруз*, *фуруне* и *шћале*. Окућница је ограђена са оградом од вертикалних стубаца и хоризонтално постављених претки.

в) *Окућница домаћинства из долине река Скрајез и Лужница*

То су претежно ратарска домаћинства оријентисана на производњу житарица и воћа. Окућница се састоји од: *куће*, два *вајата*, *амбара*, *коша за кукуруз*, *маџе*, *качаре* и *шћале*. Окућница је ограђена оградом од цепаних „врљика“ повезаних са преплетом.

г) *Окућница из села Ваљевске Колубаре и Подјорине*

Репрезентује простор куће „*бојашинке*“. Окућница се састоји од *куће*, *вајата*, *амбара*, *коша за кукуруз*, *маџе*, *качаре* и *шћале*. Ограда окућнице је од „прошћа“. Капија је са кровом покривена са бибер црепом.

Издвојене целине

Издвојени делови Музеја се састоје од целине са воденицама поточарама, воденицама на спорим водама, целине са чобанским становима и целине са специфичним архитектонским решењима.

Воденице њочаре

Представљају целину са воденицама у низу, постављеним на малој међусобној удаљености, пратећи ток планинских потока. Објекти су постављени на темељима од камена. Волумен објеката је направљен у дрвеном скелету са испуном од хоризонтално постављених талпи „на унизу“. Кров је на четири воде а кровни покривач је шиндра.

Воденице на спорим водама

Комплекс се састоји од 3 воденице које су се користиле на спорим водама. Постамент је израђен од дрвета и плован. Корпус објекта је начињен у скелету са испуном од хоризонтално постављених талпи. Кров је на две воде а покривач дрвена шиндра.

Чобански сџанови

Презентује неколико типова чобанских колиба: колиба кровињара (кулача, бусара), колиба брвнара, колиба полукамена-полудрвена, колиба на приковце и варијанта покретног стана – закрајница (кућер).

ЦЕНТРИ И РАДИОНИЦЕ

Центар за старе занатлије

Центар за старе занате треба да сачува старе занате који се односе на грађење и предмете за становање: производња грађевинских материјала, технике грађења, начин организације изградње објекта и предмета за функционисање домаћинства.

Центар се састоји од затворене и отворене (са надстрешницом) радионице, оставе за алат и оставе за материјал. Практична настава се обавља у радионици (затвореној и отвореној) а теоријска предавања у заједничком наставном центру. У центру је планирано да су запослени радници који *истиински познају старе занатлије*, односно *практичну сџану занатлија* (а не само теоријску) и да су *способни да своје знање пренесу* кроз образовне радионице.

Центар за ујосџиџељство

Угоститељски центар има за циљ да чува традиционалне начине припремања хране и да организује несметан рад ресторана. Капацитет ресторана је око 50 особа које је потребно услужити са пићем и храном. Према посебном елаборату се одређује потребан број радника.

Центар за сеоски туризам

Сеоски туризам је планиран да се организује у оквиру домаћинства села која се налазе у непосредној околини или дуж пешачких стаза које повезују централни комплекс и издвојене целине Музеја.

Центар за едукацију

Улога овог центра је да организује (једнодневне и вишедневне) курсеве из појединих области традиционалног народног градитељства и стваралаштва. Предавања се одржавају у затвореној централној сали капацитета до 100 слушалаца или у великом амфитеатру на отвореном који је у вези са радионицама. Центар поседује централну салу за предавања са пратећим садржајима (гардероба и санитарни чвор), оставу, библиотеку и читаоницу. Од запослених потребно је да има особу задужену за организацију семинара и одржавање архиве и сале.

Центар за производњу традиционалних производа

Очување традиционалних сорти биљака и раса животиња је један од циљева Музеја на површинама у приватном власништву (или власништву Музеја). Производња се мора обављати под стручним надзором. Поред повртарских култура, планирано је узгајање воћки и житарица карактеристичних за подручје које репрезентује Музеј. Намена је за угоститељске услуге, за исхрану гостију и за продају путем дистрибутивне мреже. Продаја ових производа ће бити организована преко дистрибутивне мреже Музеја.

ЗАКЉУЧАК

Народно градитељство западне Србије представља важан део културног наслеђа. Свој развој у данашњем облику је почело у другој половини 18. века развијајући се под утицајем порекла становништва, начина привређивања, постојећих и нових биљних врста, промена државног уређења, развоја школства, нових техничких решења, итд.

Као најадекватнији начин очувања преосталих примерака народног градитељства у раду се предлаже и разматра формирање Музеја народног градитељства западне Србије. Документација која је послужила као основа за пројектовање овог Музеја је прикупљена у периоду од 1996. до 2000. године.

Музеј се састоји од централног дела и четири издвојене целине. Централни део се састоји од четири окућнице које репрезентују четири карактеристична региона са вернакуларном архитектуром (села јужних падина Повлена, села из слива реке Дрине, села из слива река Скрапежа и Лужнице и села из Ваљевске Колубаре и Подгорине).

У оквиру Музеја планирана је презентација објеката који се издвајају карактером или конструктивним решењем. Издвојене целине су организоване у четири групе: воденице поточаре, воденице на спорим водама, чобански станови и специфична архитектонска решења. Наведене издвојене целине су пешачким стазама повезане са централним делом. Дуж пешачких стаза налазе се појединачни објекти намењени за презентацију у сеоским окућницама.

Музеј, поред научног и туристичког значаја, треба да учествује у стварању културног пејзажа, препознатљивог културног лика региона, повећа присуство у јавности производње региона и повећање конкурентности производа региона који Музеј репрезентује.

ЛИТЕРАТУРА

- Дероко, А. 1964. *Фолклорна архитектура у Југославији*, Београд: Научна књига.
- Дероко, А. 1968. *Народно неимарство 1 и 2*, Београд: САНУ.
- Кадић, М. 1967. *Старинска сеоска кућа у Босни и Херцеговини*, Сарајево: Веселин Маслеша.
- Каниц, Ф. 1985. *Србија – земља и станаовништво*, Београд: Српска књижевна задруга и Рад.
- Карановић, М. 1927. *О станаовима кућа у Босни*, Гласник земаљског музеја БиХ, број 39, стр. 207–217, Сарајево: Земаљски музеј у Сарајеву.
- Којић, Б. 1941. *Архитектура српског села – Шумадија и Поморавље*, Београд: Технички факултет Универзитета у Београду.
- Којић, Б. 1949. *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, Београд: Просвета.
- Крешевљаковић, Х. (1957). *Ханови и каравансараји у Босни и Херцеговини*, Сарајево: Научно друштво НР БиХ.
- Крстановић, Б. 2000. *Динарска дводелна кућа у области источне Србије – прилози за историју народног грађевинарства Србије*, Гласник Етнографског института САНУ, бр. 49, стр. 207–216, Београд: Етнографски музеј.
- Крунић, Ј. 1983. *Динарска дводелна кућа – њен значај и развој*, Ужички зборник 12, 354, Ужице: Народни музеј.
- Кузовић, Д. 2012а. *Амбари на јужним падинама планине Повлен*, у Гласник Историјског архива у Ваљеву, Ваљево, бр. 46, стр. 108–117, Ваљево: Историјски архив.
- Кузовић, Д. 2012б. *Конструктивна решења корпуса руралних објеката на јужним падинама планине Повлен*, у Гласник Етнографског музеја у Београду, Београд, бр. 76, стр. 193–213, Београд: Етнографски музеј.
- Кузовић, Д. 2013а. *Кошеви за кукуруз на јужним падинама планине Повлен*, у Гласник Историјског архива у Ваљеву, Ваљево, бр. 47, стр. 83–99, Ваљево: Историјски архив.
- Кузовић, Д. 2013б. *Мајазе и качаре на простору јужних падина планине Повлен*, у Гласник Етнографског музеја у Београду, Београд, бр. 77, стр. 121–149, Београд: Етнографски музеј.
- Кузовић, Д. 2013в. *Приходи од културне баштине*, у Гласник Друштва конзерватора Србије, Београд, бр. 37, стр. 43–46.
- Кузовић, Д. 1996. *Folk architecture in Kosjerić, International conference, Architecture and urbanism at the turn of the III millenium, Yugoslavia, volume 1, pages 589–595* Belgrade: Faculty of Architecture University of Belgrade.
- Кузовић, Д. 1996/1997. *Народно грађевинарство на простору ошине Косјерић*, Ужички зборник, број 25/26, стр. 365–380 + 14 табли, Ужице: Народни музеј.
- Кузовић, Д. 2012. *Constructive solutions of cabins on southern slopes of Povlen mountain*, International conference Science and higher education in function of sustainable development – SED 2012, Ужице: Виша пословна школа.

- Кузовић, Д. 2013г. *Сеоска кућа на јужним њадинама њланине Повлен*, свеска број 2, број 143, Зборник Матице српске за друштвене науке, Нови Сад: Матица српска.
- Кузовић, Д. 2014. *Карактеристичне етапе развоја сеоске окућнице у селима на јужним њадинама њланине Повлен*, у Изградња, бр. 68, 11–12, стр. 495–500, Београд: Удружење „Изградња“.
- Кузовић, Д. 2015а. *Архитектонско наслеђе и традиције*, Култура Полиса, бр. 26, стр.119–129, Београд: Институт за европске студије.
- Кузовић, Д. 2015б. *Приход од архитектонске баштине – основе, карактеристике, иницијали*, у Култура, бр. 146: стр. 238–249, Београд: Завод за проучавање културног развита Србије.
- Кузовић, Д. 2016. *Вајати у селима на њланини Повлен*, у Зборник Матице српске за друштвене науке, Но. 159–160, стр. 961–982, Нови Сад: Матица српска.
- Кузовић, Д., Крсмановић, Ж. 2013. *Архитектура сеоске куће у Ваљевској Колубари и Подјорини*, у Гласник Етнографског музеја у Београду, Београд, бр. 77: стр. 85–121, Београд: Етнографски музеј.
- Кузовић, Д., Стојнић, Н. 2013. *Естетика алања осањанских неимара*, Традиционална естетска култура 8: Алат, Ниш: Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитет у Нишу.
- Кузовић, Д., Стојнић, Н. 2014. *Конструисање архитектонског простора у традиционалној и савременој култури на Балкану – Микроклима и простор*, Традиционална естетска култура 9: Простор, Ниш: Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитет у Нишу.
- Кузовић, Д., Стојнић, Н. 2015а. *Архитектура воденица њојочара у централном делу Зайадне Србије и Источне Босне*, у Зборник Матице српске за друштвене науке, бр. 150, стр. 773–801, Нови Сад: Матица српска.
- Кузовић, Д., Стојнић, Н. 2015б. *Летњи станови њојочара на њланини Повлен*, у: Зборник Матице српске за друштвене науке, бр. 150, стр. 129–156, Нови Сад: Матица српска.
- Обрадовић, С., (1858) *Описаније округа ужичког*, Београд.
- Павловић, Љ. 1925. *Ужичка Црна Гора*, Београд: СКА.
- Павловић, Љ. 1930. *Соколска нахија*, Београд: СКА.
- Пантелић, Д. 1936. *Војно-географски описи Србије прег Кочину крајину од 1783. и 1784. год.*, Београд.
- Пешић, Б. 1988. *Традиционална сеоска кућа ошћине Рашка*. Гласник ДКС 12, 112–113, Београд: Друштво конзерватора Србије.
- Пешић, Б. 1991. *О њојорцијама динарске куће*. Гласник ДКС 15, 109–112, Београд: Друштво конзерватора Србије.
- Солдо, Ш. 1932. *Типови кућа и зграда у њређашњој Босни и Херцеговини*, Београд: Посебно издање географског друштва.
- Финдрик, Р. 1995. *Народно неимарство*, Сирогојно: Музеј „Старо село“.
- Финдрик, Р. 1998. *Динарска брвнара*, Сирогојно: Музеј „Старо село“.
- Цвијић, Ј. 1966. *Балканско њолуострво*, Београд: Завод за уџбенике.

Duško Kuzović

MUSEUM OF VERNACULAR ARCHITECTURE
OF WESTERN SERBIA – BASES, OBJECTIVES,
INTEGRATION INTO THE LOCAL ECONOMY

S u m m a r y

Traditional architecture of Western Serbia represents an important part of cultural heritage. Its development in its current form began in the second half of the 18th century, developing under the influence of the population origin, existing and new plants, the system of government, education development, new technical solutions, etc.

As the most appropriate way of preserving the remaining copies of popular architecture in this paper proposes and discusses the formation of the Museum of vernacular architecture of Western Serbia. Documentation, which served as the basis for the design of the museum, was collected in the period from 1996 to 2000.

The museum consists of a central part and four separate entities. The central part consists of four gardens which represent four specific regions with vernacular architecture (villages of the southern slopes Povlen, villages in the river Drina basin, villages from the rivers Skrapež and Lužnica and villages of Kolubara and Podgorina).

Within the museum is planned presentation of objects with specific character or design solution. Featured continents are organized into four groups: water mills on the mountain waters, water mills in the slow waters, shepherd dwellings and specific architectural solutions. Those are separate entities connected by pedestrian paths associated with the central part. Along the footpaths are individual objects prepared for presentation in rural courtyards.

The museum, in addition to scientific and tourist importance, should be involved in the creation of the cultural landscape, the distinctive cultural character of the region, increasing the presence of public production in the region and increase the competitiveness of products in the region, which represents Museum.

Key words: Serbian traditional architecture, vernacular architecture of Western Serbia, Serbian traditional house, Museum of vernacular architecture of Western Serbia